

(foto: Joseph Gonzalez)

Een brede kijk op gender en waarom het van tel is in onderwijs

Dr. Wendelien Vantieghe is doctor in de sociologie en verbonden aan het Steunpunt Diversiteit & Leren. Haar onderzoek focust zich op de invloed van gendemormen op de schoolervaringen van adolescenten.

Dr. Dimitri Van Maele is doctor in de sociologie en de onderzoekscöördinator van Procrustes. Hij heeft zich gespecialiseerd in kwantitatief onderzoek naar vertrouwensrelaties op school.

Prof. dr. Mieke Van Houtte is hoogleraar in de Vakgroep Sociologie van de Universiteit Gent en is het hoofd van de onderzoeksgroep Cultural Diversity: Opportunities & Socialisation (CuDOS). Haar onderzoek concentreert zich op schooleffecten en gelijke kansen.

Wendelien Vantieghe, Dimitri Van Maele, Mieke Van Houtte

Het thema 'gender' is niet meer weg te denken uit ons onderwijs. Een belangrijke oorzaak hiervan zijn de cijfers die tonen dat jongens het een pak minder goed doen op school dan meisjes. Deze zogenaamde genderkloof in het onderwijs zien we vaak als een 'jongensprobleem': jongens blijven vaker zitten dan meisjes, stromen vaker ongekwalificeerd uit, zijn oververtegenwoordigd in het deeltijds en buitengewoon onderwijs en starten minder vaak een opleiding in het hoger onderwijs.

De nadruk op verschillen tussen jongens en meisjes creëert vaak stereotypes. Verschillen binnen de jongens- en meisjesgroep worden daardoor over het hoofd gezien. Het Procrustesproject (zie www.procrustes.be) deed onderzoek naar de verschillen tussen jongens en meisjes, maar ook naar verschillen binnen de jongens- en meisjesgroep in het secundair onderwijs. Doel is om de genderkloof in het secundair onderwijs te verkleinen en het onderpresteren van jongens én meisjes te voorkomen.

Over Procrustes

In de meeste onderzoeken over verschillen in de onderwijsloopbanen van jongens en meisjes gebruikt men een beperkte visie op gender. Het zwart-witdenken op basis van geslacht, in combinatie met een sterke focus op het gemiddeld onderpresteren van jongens in onderzoek, kan ertoe leiden dat leerkrachten en leerlingenbegeleiders uiteindelijk ook lagere verwachtingen van jongens beginnen te krijgen. Dit kan uitmonden in een 'zelfvullende voorspelling': jongens worden zich bewust van die lagere verwachtingen en gaan ook effectief minder presteren op school. Bovendien verliest zo een benadering twee groepen leerlingen uit het oog: jongens die het wél goed doen op school en meisjes die het niet goed doen op school. Als we echter een brede kijk op gender gebruiken, kunnen we deze interseksuele verschillen (verschillen tussen jongens en meisjes) overstijgen en aandacht schenken aan intraseksuele verschillen (verschillen binnen de groep jongens en binnen de groep meisjes).

→ De kerndoelstelling van het Procrustesproject (zie www.procrustes.be) was vanuit een brede kijk op gender verklaren welke jongens en meisjes het goed doen op school en welke het risico lopen om hun schoolloopbaan niet optimaal te doorlopen.

Tussen 2012 en 2014 verzamelden we driemaal informatie bij ruim 6000 leerlingen en 1000 leerkrachten uit de eerste graad van het secundair onderwijs in 57 Vlaamse scholen.

In dit artikel beschrijven we enkele onderzoeksresultaten uit het Procrustesproject. Ze tonen aan dat het genderthema belangrijk is om de schoolbeleving van jongens en meisjes te begrijpen. We geven eerst uitleg over wat een breed genderperspectief is. Daarna bespreken we hoe leerlingen verschillen in hun denken over gender en hoe die verschillen invloed hebben op hun functioneren op school. Het artikel rondt af met enkele aanbevelingen over hoe scholen aandacht kunnen besteden aan gender.

Een brede kijk op gender

'Gender' wordt vaak gelijkgesteld aan 'geslacht'. Toch zijn het geen synoniemen. Geslacht legt de nadruk op biologische verschillen tussen mannen en vrouwen, terwijl gender verwijst naar culturele en sociale connotaties die samenhangen met de geslachten.

Veel van wat we toeschrijven aan biologische verschillen tussen mannelijk en vrouwelijk gedrag is eigenlijk sociaal-cultureel bepaald. Bij het denken over gender is het daarom noodzakelijk om te denken in termen van zowel biologie als de socioculturele omgeving. Dit laatste uit het oog verliezen zou immers betekenen dat mannelijk en vrouwelijk gedrag onveranderbaar is. Nochtans leert de geschiedenis dat de manier waarop we ons als man en vrouw gedragen tijdelijk en contextafhankelijk is.

→ Door de term 'gender' te gebruiken in plaats van 'geslacht', wordt de rol van de socioculturele context voor het gedrag en denken van mannen en vrouwen beter zichtbaar.

Genderverschillen i.p.v. geslachtsverschillen

Wanneer we onderwijsprestaties van jongens en meisjes enkel beschouwen in termen van geslachtsverschillen, gaan we er impliciet van uit dat deze verschillen vastliggen en eerder onveranderbaar zijn. Bijvoorbeeld: stellen dat jongens minder intelligent zijn dan meisjes en beweren dat dit aan de basis ligt van de genderkloof in het onderwijs, is een interpretatie gebaseerd op geslacht. Studies hebben echter vaak aangetoond dat er geen belangrijke geslachtsverschillen zijn in intelligentie die de genderkloof in het onderwijs zouden kunnen verklaren.

GESLACHT Biologische verschillen tussen man en vrouw

GENDER Hoe biologisch geslacht samenhangt met bepaalde culturele en sociale connotaties. Omvat verschillende aspecten, zoals identiteit en expressie.

Spreken over genderverschillen in onderwijsprestaties laat daarentegen toe om rekening te houden met hoe de socioculturele omgeving een rol speelt in schoolprestaties. Dan kijken we bijvoorbeeld naar de rol van verschillende verwachtingen voor jongens en meisjes vanwege ouders, leerkrachten en de ruime samenleving.

→ Als we het onderpresteren van jongens op school willen aanpakken, moeten we vooral focussen op wat veranderbaar is. Daarom is het nuttiger om te focussen op de socioculturele aspecten die samenhangen met de geslachten, en verschillen in onderwijsprestaties tussen jongens en meisjes als genderverschillen te beschouwen.

Deelaspecten van gender

Om 'gender' tot een minder abstract begrip te maken, is het nuttig om vier deelaspecten ervan te bekijken: biologisch geslacht, seksuele geaardheid, genderexpressie en genderidentiteit.

Wanneer mensen 'gender' horen, denken ze doorgaans aan biologisch geslacht of seksuele geaardheid. Ook op school en in het onderwijsveld is dit het geval: een genderbeleid wordt vaak vereenzelvigd met het stimuleren van de studieprestaties van jongens of met respect voor holebi's. Een waar genderbeleid gaat echter een stap verder en neemt ook andere dimensies van gender in acht, zoals genderexpressie en genderidentiteit.

- **Genderexpressie** verwijst naar de manier waarop iemand in het dagelijkse leven zijn/haar eigen mannelijkheid en/of vrouwelijkheid gedragsmatig uitdrukt (bijvoorbeeld in taalgebruik, hobby's of kledij). Dit kan overeenstemmen of net afwijken van wat de samenleving als stereotiep mannelijk of vrouwelijk bestempelt. Als de genderexpressie niet overeenstemt met de stereotiepe kenmerken die de samenleving

'Gender' wordt vaak gelijkgesteld aan 'geslacht'. Toch zijn het geen synoniemen.

toeschrijft aan een geslacht, spreken we van crossgender of genderatypisch gedrag. Een genderexpressie die wel in lijn ligt met de stereotypen verbonden aan het biologisch geslacht, noemen we dan gendercongruent gedrag.

Alle leerlingen op school vertonen een genderexpressie. Jongens en meisjes die in hun genderexpressie eerder afwijken van de heersende geslachtsstereotypen verdienen specifieke aandacht, omdat zij de dominante visies over mannelijkheid en vrouwelijkheid uitdagen en daar vaak voor geplaagd of gepest worden. Het is belangrijk op te merken dat crossgender of genderatypisch gedrag niet enkel toe te schrijven is aan holebi-jongeren. Genderexpressie en seksuele geaardheid staan soms wel in verband tot elkaar, maar vallen niet per definitie samen.

- **Genderidentiteit** verwijst naar de mate waarin iemand zichzelf mannelijk of vrouwelijk voelt gegeven de gangbare stereotypen rond mannelijkheid en vrouwelijkheid in een samenleving. Ook hier geldt dat iemands genderidentiteit niet noodzakelijk samen hoeft te vallen met de andere aspecten van gender. Het is niet omdat een meisje garagist wil worden of een hekel heeft aan dansen (genderexpressie) dat ze zich niet op en top vrouwelijk voelt (genderidentiteit).

In het Procrustesonderzoek brengen we, naast het geslacht en de seksuele geaardheid van leerlingen, ook aspecten van individuele genderexpressie en genderidentiteit in rekening. Op deze manier schenken we aandacht aan verschillen binnen de jongens- en meisjesgroep en verruimen we de wijze waarop de genderkloof in het onderwijs benaderd wordt.

Indicatoren van genderverschillen

We gebruikten in ons onderzoek vier indicatoren van gender: gendertypicaliteit (indicator van genderidentiteit), druk tot genderconformiteit (indicator van genderexpressie), genderrolideologie en homonegativiteit (indicatoren voor attitudes ten opzichte van groepen in de maatschappij).

- **Gendertypicaliteit** is een indicator van genderidentiteit en verwijst naar de mate waarin jongeren zichzelf als al dan niet typisch voor hun eigen geslachtsgroep beschouwen.

- **Druk tot genderconformiteit**: de druk die leerlingen ervaren om te voldoen aan de stereotypen rond mannelijkheid of vrouwelijkheid. Deze druk kunnen ze vanuit hun omgeving ervaren (bijvoorbeeld vanwege vrienden of familie) of zichzelf opleggen. Druk tot genderconformiteit leidt er vaak toe dat leerlingen hun genderexpressie intomen en zich tot gendercongruent gedrag beperken. Zo draagt deze druk ertoe bij dat leerlingen niet durven te zijn wie ze het liefst zouden zijn, wat hun verdere individuele ontwikkeling belemmert.

Druk tot genderconformiteit en gendertypicaliteit verwijzen naar een individuele, persoonlijke ervaring van gender. Twee bijkomende elementen die het project in rekening brengt, zijn attitudes ten opzichte van maatschappelijke groepen: genderrolideologie en homonegativiteit. Genderrolideologie en homonegativiteit geven allebei een idee van hoe leerlingen denken over wat de juiste en passende vormen van genderexpressie zijn voor mannen en vrouwen.

- **Genderrolideologie**: de mate waarin leerlingen al dan niet traditioneel denken over de rol van man en vrouw in de samenleving.

- **Homonegativiteit**: de mate waarin leerlingen holebi's accepteren.

We bespreken hoe jongens en meisjes al dan niet verschillen op deze vier indicatoren.

Onderzoek: hoe denken jongens en meisjes over gender?

Bij de start van het secundair onderwijs komen leerlingen in een nieuwe omgeving terecht. Ze komen in contact met andere jongeren die een eigen idee hebben over mannelijkheid en vrouwelijkheid en dit doorgaans ook in hun gedrag uiten. In deze levensfase begint ook de puberteit, waarbij het voor de meeste jongeren heel belangrijk wordt om erbij te horen. Leerlingen grijpen daarom vaak terug naar de dominante stereotypen rond hoe jongens en meisjes zich dienen te gedragen.

Genderrolideologie en homonegativiteit

Uit ons onderzoek blijkt dat jongens tijdens de eerste twee jaren van het secundair onderwijs wat vatbaarder zijn voor genderstereotypen dan meisjes. In vergelijking met meisjes denken ze iets traditioneler en conservatiever over genderrollen (zie figuur 1) en zijn ze minder tolerant ten opzichte van holebi's. Dit uit zich met betrekking tot het traditioneel denken over de rol van man en vrouw. Jongens gaan dus vaker dan meisjes akkoord met stellingen zoals:

Deelaspecten van Gender		Genderindicatoren gebruikt in het onderzoek
Geslacht (biologisch man of vrouw bij geboorte)	=	Geslacht
Seksuele geaardheid (tot wie men zich aangetrokken voelt)	=	Seksuele geaardheid
Genderidentiteit (mate waarin men zich mannelijk of vrouwelijk voelt)	←	Gendertypicaliteit (mate waarin men zichzelf typisch vindt voor de eigen geslachtsgroep)
Genderexpressie (hoe men de eigen mannelijkheid of vrouwelijkheid uitdrukt)	←	Druk tot genderconformiteit (druk die men ervaart om te voldoen aan stereotypen rond mannelijkheid of vrouwelijkheid)
Attitudes t.o.v. maatschappelijke groepen	←	Genderrolideologie (mate waarin men traditioneel denkt over man-vrouw verhoudingen)
	←	Homonegativiteit (mate waarin men holebi's accepteert)

Verschillen tussen jongens en meisjes op school: geslacht of gender?
(foto: Katinka Kober)

Druk tot genderconformiteit

Uit ons onderzoek blijkt dat jongens meer druk ervaren om te conformeren aan de dominante gendernormen dan meisjes én dat deze druk bij jongens lichtjes toeneemt in de loop van de eerste graad secundair onderwijs. Deze toename zien we niet bij meisjes.

De sterkere druk tot genderconformiteit bij jongens weerspiegelt zich bijvoorbeeld in het feit dat jongens het belangrijker vinden om zich te gedragen zoals hun geslachtsgenoten, of dat ze aangeven dat hun geslachtsgenoten het erg zouden vinden als ze niet-typische hobby's zouden uitoefenen (bijvoorbeeld jongens die turnen of meisjes die voetballen).

Gendertypicaliteit

Het valt op in ons onderzoek dat jongens zich gemiddeld genomen iets typischer voelen voor hun eigen geslacht dan meisjes. Dit houdt onder meer in dat meisjes minder vaak het gevoel hebben dat de dingen waar ze goed in zijn, de dingen die ze graag doen in hun vrije tijd en hun persoonlijkheid gelijkaardig zijn aan die van hun geslachtsgenoten.

De school beloont doorgaans stereotiep vrouwelijke kenmerken (bv. volgzzaamheid, netheid) en problematiseert eerder stereotiep mannelijke kenmerken (bv. assertiviteit).

'Het is voor iedereen het best als de man de beslissingen neemt in het gezin.'

'Een vrouw zou in de eerste plaats aan haar kinderen moeten denken, niet aan haar carrière.'

'Het is normaal dat meisjes meer aandacht besteden aan hun uiterlijk dan jongens.'

'Enkel slanke meisjes zijn aantrekkelijk voor jongens.'

De neiging van jongens tot meer homonegatieve ideeën vertaalt zich in het vaker akkoord gaan met stellingen als: 'Het homohuwelijk moet worden afgeschaft.'

'Als ik ontdek dat een vriend(in) van me homoseksueel is, dan is onze vriendschap voorbij.'

'Homomannen zijn eigenlijk geen echte mannen.'

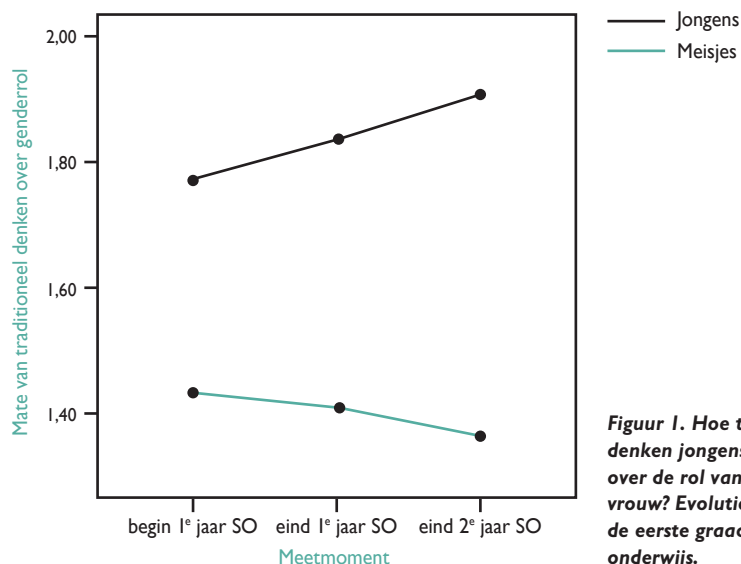
denken over genderrollen en er minder homonegatieve ideeën op nahouden dan bij de start van het eerste jaar, treedt bij jongens het omgekeerde op (zie figuur 1). Op het einde van de eerste graad denken jongens iets conservatiever over gender dan bij de start ervan. Deze evolutie kan de invloed weerspiegelen die medeleerlingen en de gehele context hebben op het genderdenken van jongens.

→ Jongens en niet meisjes ontwikkelen een minder progressieve, egalitaire visie over gender in de loop van de eerste graad secundair onderwijs.

→ De verschillen tussen jongens en meisjes in gendertypicaliteit en druk tot genderconformiteit komen overeen met internationaal onderzoek en zijn te plaatsen binnen het strakkere normenkader dat geldt voor mannen dan voor vrouwen.

→ Dat Vlaamse jongens conservatiever denken dan meisjes over genderrollen en holebi's komt overeen met internationaal onderzoek, en is in dat opzicht weinig verrassend.

Zorgwekkend is de bevinding dat de evolutie van dit denken doorheen de eerste graad secundair onderwijs anders verloopt voor jongens en meisjes. Waar meisjes op het einde van het tweede jaar secundair onderwijs minder traditioneel

Figuur 1. Hoe traditioneel denken jongens en meisjes over de rol van man en vrouw? Evolutie doorheen de eerste graad secundair onderwijs.

De emancipatie van vrouwen in onze westerse samenleving heeft ertoe bijgedragen dat het voor vrouwen (en meisjes) aanvaardbaarder geworden is om af te wijken van de dominante stereotypen rond vrouwelijkheid en vrouwelijk gedrag. Voor mannen (en jongens) is dit nog steeds minder het geval. Het feit dat vrouwelijk gedrag nog altijd minder gewaardeerd wordt in onze samenleving zorgt er bovendien voor dat mannen die 'vrouwelijke taken' opnemen meer aan status verliezen dan vrouwen die 'mannelijke taken' opnemen. Denk bijvoorbeeld maar aan de publieke opinie over vrouwen die voltijds gaan werken in vergelijking met mannen die beslissen om huisvader te worden.

Dit strakkere normenkader zorgt ervoor dat meer mannen/jongens dan vrouwen/meisjes de noodzaak voelen om mee te gaan in de dominante genderstereotypen, zoals in dit onderzoek ook duidelijk tot uiting komt binnen de context van de secundaire school. Toch is het vooral belangrijk om te onthouden dat zowel jongens als meisjes blootstaan aan genderstereotypen. Dat dit niet onschuldig is, wordt duidelijk wanneer we de invloed van gendernormen op het functioneren van leerlingen op school onder de loep nemen.

Onderzoek: verband tussen gender en schools functioneren

Aandacht hebben voor genderstereotypen op school is niet alleen belangrijk om leerlingen de kans te geven te zijn en worden wie ze zelf willen, maar ook omdat het een belangrijke invloed heeft op hun schoolbeleving en -prestaties.

Genderidentiteitsontwikkeling in de schoolcontext

De ontplooiing van de eigen genderidentiteit en genderexpressie is een belangrijke ontwikkelingstaak tijdens de vroege adolescentie. Deze ontwikkeling gebeurt ook binnen de schoolcontext, die meestal een omgeving is die gendercongruent gedrag (onbewust) stimuleert. Hierdoor kunnen leerlingen die zich anders voelen of gedragen dan hun geslachtsgenoten wel eens het gevoel hebben er alleen voor te staan op school. Dit kan negatieve gevolgen hebben voor hun welbevinden,

gedrag en attitudes op school. Bovendien is de school doorgaans een omgeving die stereotiep vrouwelijke kenmerken (bijvoorbeeld volgzzaamheid, coöperatie, netheid) belooft en meer stereotiep mannelijke kenmerken (bijvoorbeeld assertiviteit) eerder problematiseert. Jezelf gender(atypisch) voelen binnen de schoolcontext, zou daarom wel eens anders kunnen uitdraaien voor jongens dan voor meisjes.

Gendertypicaliteit en schools functioneren

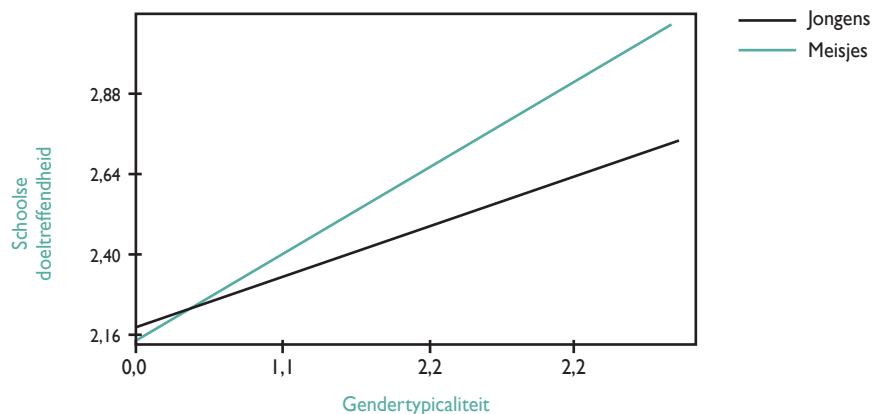
We onderzochten het verband tussen leerlingen hun perceptie van gendertypicaliteit en hun gevoel van autonome studiemotivatie en schoolse doeltreffendheid. Schoolse doeltreffendheid is de mate waarin leerlingen vinden dat ze hun schoolwerk en -taken kunnen organiseren en tot een goed einde brengen. Autonomo gemotiveerde leerlingen studeren omdat ze hun schoolwerk belangrijk, interessant en aangenaam vinden. Schoolse doeltreffendheid en autonome studiemotivatie zijn belangrijke indicatoren van schools functioneren, omdat ze betrouwbare en belangrijke voorspellers zijn van goede schoolresultaten.

Ons onderzoek toont dat er een verschil is tussen jongens en meisjes die zich gendertypisch voelen: gendertypische meisjes scoorden hoger op schoolse doeltreffendheid (zie figuur 2) en op studiemotivatie dan gendertypische jongens. Het lijkt dus alsof gendertypische meisjes over bepaalde kenmerken beschikken waardoor ze sneller hun plaats vinden op school dan gendertypische jongens. We zien een ander patroon bij leerlingen die zichzelf als gendertypisch zien: we vonden geen verschillen in het schools functioneren van jongens en meisjes die zichzelf gendertypisch voelen (zie figuur 2).

We zien dat jongens én meisjes die zich gendertypisch voelen, een pak minder gemotiveerd en doeltreffend zijn op school dan leerlingen die zichzelf als gendertypisch percipiëren. Dit verband is deels toe te schrijven aan het lager welbevinden van gendertypische leerlingen.

→ Met andere woorden: leerlingen die zichzelf als gendertypisch beschouwen, zitten doorgaans minder goed in hun vel, waardoor ze het ook minder goed gaan doen op school.

Autonome studiemotivatie	Studeren omdat men dit interessant, belangrijk of aangenaam vindt
Schoolse doeltreffendheid	Mate waarin men denkt schoolwerk goed te kunnen organiseren en afwerken

Figuur 2. Leerlingen die zich gendertypisch voelen, voelen zich op school minder doeltreffend dan leerlingen die zich gendertypisch voelen.

Het feit dat genderatypische leerlingen een lagere autonome studiemotivatie en schoolse doeltreffendheid vertonen in vergelijking met leerlingen die zich eerder gendertypisch voelen, verdient aandacht.

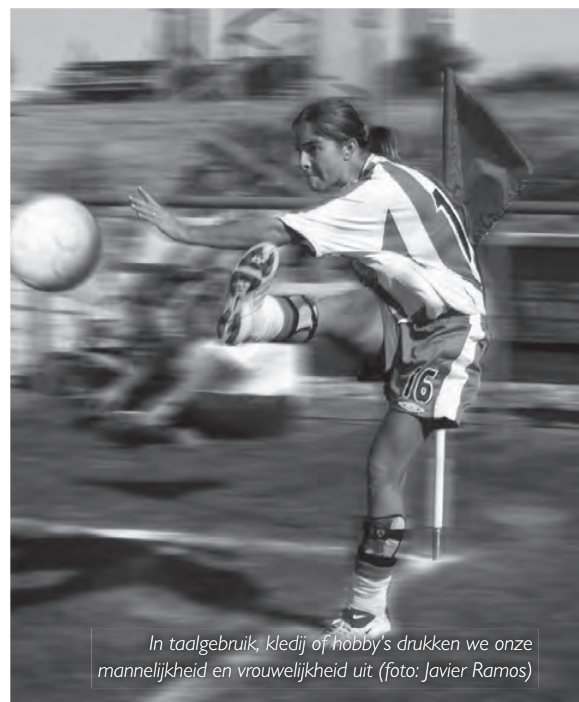
Gendertypicaliteit en schoolse prestaties

Uit ons onderzoek blijkt dat de perceptie van genderatypicaliteit niet alleen nefast is voor het schools functioneren van leerlingen, maar ook een effect heeft op effectieve schoolprestaties. We vonden namelijk een betekenisvol verband tussen gendertypicaliteit en het verkregen attest op het einde van het eerste jaar secundair onderwijs.

Uit onze analyses blijkt dat jongens en meisjes die zich genderatypisch voelen, meer kans hebben om na het eerste jaar secundair onderwijs een C-attest te krijgen

lijkt een voorwaarde om de schoolbeleving en schoolloopbaan van genderatypische jongens én meisjes te optimaliseren. De rol die de persoonlijke genderervaring speelt in het schools functioneren, loopt echter niet altijd gelijk voor jongens en meisjes. Dit kunnen we afleiden uit onze vaststelling dat de ervaren druk tot genderconformiteit een andere invloed uitoefent op het gevoel van schoolse doeltreffendheid bij jongens dan meisjes.

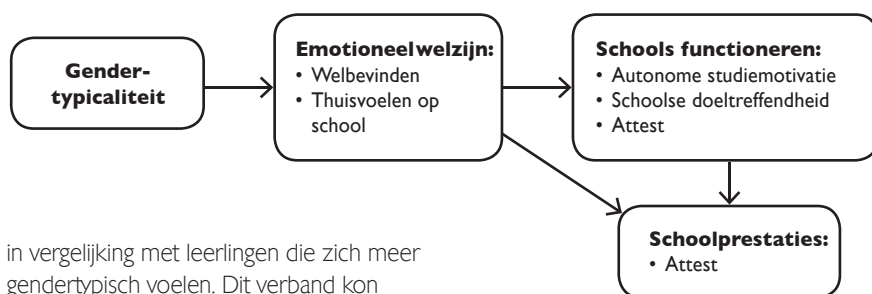
→ Hoe meer druk tot genderconformiteit jongens ervaren, hoe lager ze hun schoolse doeltreffendheid inschatten. Bij meisjes verloopt dit verband net omgekeerd: hoe meer druk tot genderconformiteit ze ervaren, hoe hoger ze hun schoolse doeltreffendheid inschatten (zie figuur 3)

In taalgebruik, kledij of hobby's drukken we onze mannelijkheid en vrouwelijkheid uit (foto: Javier Ramos)

Dergelijk gedrag wordt vooral belangrijk wanneer jongens populariteit nastreven op school. Dit populariteitsstreven kan verklaren waarom jongens die druk ervaren om 'een typische jongen' te zijn, zich sterker laten beïnvloeden door een meer antischoolse studiecultuur en bijgevolg ook hun eigen schoolse doeltreffendheid zien afnemen.

De studiecultuur bij meisjes is daarentegen vaak een pak minder antischools dan bij jongens. Meisjes die druk ervaren om 'een typisch meisje' te zijn, zouden net meer 'vrouwelijke' kenmerken kunnen accentueren die ook beter aansluiten bij kenmerken van 'de ideale leerling' (bijvoorbeeld netheid, gehoorzaamheid, punctualiteit), met als gevolg een hogere inschatting van schoolse doeltreffendheid.

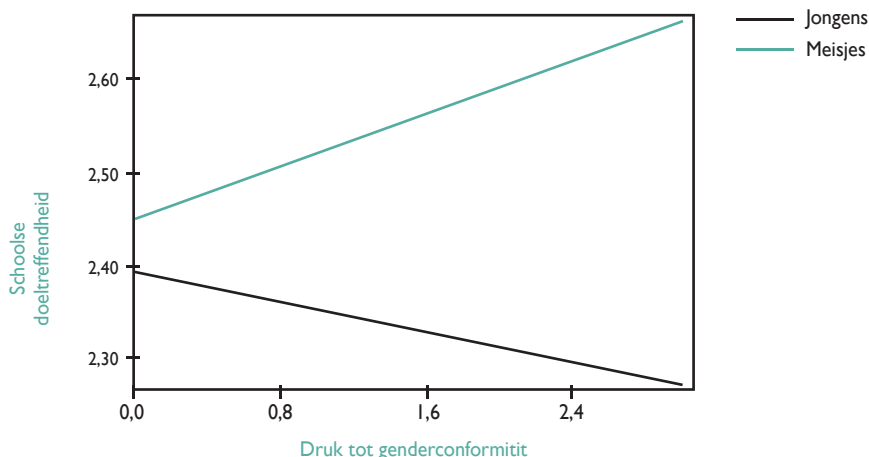
in vergelijking met leerlingen die zich meer gendertypisch voelen. Dit verband kon worden toegeschreven aan het feit dat genderatypische leerlingen zich minder thuis voelen op school.

We kunnen dus niet alleen een samenhang claimen tussen de perceptie van gendertypicaliteit en schools functioneren van leerlingen, maar bijkomend dat het zittenblijven van genderatypische leerlingen verminderd zou kunnen worden door in te zetten op hun mate van zich thuis voelen op school. Aangezien scholen doorgaans al inzetten op het welbevinden van leerlingen, raden we aan om hierbij ook te werken aan het doorbreken van genderstereotypen. Dit zou niet alleen een manier zijn om het welbevinden en thuis voelen van genderatypische leerlingen te verhogen, maar evengoed een weg om hun schools functioneren te versterken.

Druk tot genderconformiteit en schools functioneren

Het doorbreken van de genderstereotypen die leven binnen de school – en natuurlijk ook buiten de schoolmuren –

Het verschil tussen jongens en meisjes in het verband tussen druk tot genderconformiteit en schoolse doeltreffendheid weerspiegelt de andere aard van de studieculturen waarin jongens en meisjes zich bevinden. Bij jongens gaat dit vaker over zich afzetten tegen schoolautoriteit en/of niet al te hard je best doen op school (of dit toch niet laten blijken).

Figuur 3. Hoe meer druk jongens ervaren tot genderconformiteit, hoe lager hun schoolse doeltreffendheid. Voor meisjes geldt het omgekeerde.

BOX 1. GENDER OP SCHOOL: TOOLBOX EN COACHING

Het Procrustesproject draagt niet alleen via zijn onderzoek bij tot het debat over de genderkloof in het Vlaams secundair onderwijs, maar ontwikkelde ook een toolbox en coachingstraject voor leerkrachten.

- De toolbox (www.procrustes.be) bestaat uit tools die leerkrachten en schoolondersteuners kunnen gebruiken als ze willen werken rond gender en aanverwante onderwijstema's zoals betrokkenheid, zelfregulerend leren, leerling-leerkrachtinteracties of identiteitsontwikkeling. Dit zijn onder andere zelfreflectietools, observatie-instrumenten, eyeopeners in de vorm van filmpjes, tekstmateriaal, doe-opdrachten ...
- Het coachingstraject 'Versterk je leerKRACHT. Een frisse kijk op je lespraktijk' richt zich op leerkrachten die willen groeien in hun 'leerkracht zijn' en in hun competenties in bovenstaande thema's, in de vorm van een lerend netwerk. Deze coaching wordt opgenomen in het nascholingsaanbod van het Steunpunt Diversiteit en Leren Gent, het Centrum Nascholing Onderwijs Antwerpen en CEGO Vorming en Consult Leuven. (meer info: www.procrustes.be)

De verschillende aard van studieculturen onder jongens en meisjes kan daarom mee verklaren waarom jongens die genderconformiteitsdruk ervaren, hun schoolse doeltreffendheidsbeleving zien dalen en meisjes dit zien toenemen.

→ Ons onderzoek toont aan dat de nieuwe leefwereld van de secundaire school en de aanwezigheid van andere jongeren cruciaal zijn voor de samenhang tussen genderdenken en schoolbeleving.

Het verband tussen druk tot genderconformiteit en schoolse doeltreffendheid is namelijk niet terug te vinden tijdens het eerste trimester van het eerste jaar secundair onderwijs, maar wel tijdens het derde trimester. Dit zou erop kunnen wijzen dat in de loop van het eerste jaar secundair onderwijs geslachtsspecifieke studieculturen ontstaan die de schoolbeleving van jongens en meisjes beïnvloeden. Deze evolutie suggereert ook dat het eerste jaar secundair onderwijs een essentiële periode is om in te spelen op deze genderprocessen en hun schadelijke invloed op - voornamelijk - jongens.

Op school: gender als aandachtspunt

Start met kennis over gender

Het thema 'gender op school' introduceren en duurzaam implementeren gebeurt niet op een dag en vereist begeleiding en ondersteuning van deskundigen. Naast de Procrustescoaching (zie box 1), willen we ook wijzen op het specifieke ondersteuningsaanbod van Çavaria (in de vorm van trajecten) en RoSa vzw rond gender. Het is misschien een doodoener, maar een eerste belangrijke stap is kennis vergaren van wat een brede blik op gender precies inhoudt en de relevantie van een genderperspectief op school inzien. Die bewustwording kunnen we bereiken door studiedagen of professionaliseringsprogramma's bij te wonen. Ook kennismaken van wat onderzoek te vertellen heeft via vakliteratuur (zoals dit artikel) kan hierin een belangrijke stap zijn. Voor directies is het hierbij uiterst belangrijk om leerkrachten te stimuleren en in een open sfeer te ondersteunen bij hun professionalisering.

Gender in het schoolbeleidsplan

We kunnen bewustwording bij leerkrachten verder stimuleren wanneer de school in haar schoolbeleid expliciet aandacht schenkt aan gender. In het schoolbeleidsplan is het aan te raden om gender als thema te integreren. Creëer een visie rond

gender; communiceer hierover naar en met het ganse schoolteam en de leerlingenpopulatie.

Stel een actieplan op, desnoods in samenspraak met externen. Zoek ook zo veel mogelijk aanknopingspunten bij wat al bestaat op school, zoals het diversiteitsbeleid, het gezondheidsbeleid of de vakoverschrijdende eindtermen. Die kunnen opportuniteiten bieden om een genderbeleid structureel in te bedden binnen de schoolwerking.

Pas er voor op dat een genderbeleid zich niet uitsluitend vertaalt in één jaarlijks initiatief, waarbij er alleen maar aandacht voor is tijdens, bijvoorbeeld, een week van de diversiteit. Het is juist cruciaal om een genderperspectief in te bouwen in het denken en handelen van elke dag, zowel bij leerlingen, leerkrachten, ouders als directie. Bij de organisatie van activiteiten is het bijvoorbeeld aangewezen om deze af te stemmen op deelname van zowel jongens als meisjes, hen zelf een keuze te laten maken en deze vooral niet op te leggen.

Gender in antipestbeleid op school

Het is aan te raden om een gendervisie expliciet op te nemen in het antipestbeleid van de school. Zo kan er proactief gewerkt worden aan een open schoolcultuur waarin men respectvol omgaat met iedereen ongeacht genderidentiteit, genderexpressie of seksuele identiteit. Verder is het essentieel dat het schoolpersoneel ook effectief reageert op homonegatief gedrag of pesterijen op basis van genderstereotypen, ook al lijken deze misschien 'onschuldige grapjes' of 'geplaat'.

Gender in alle lessen

Ook in de klas kan men werken aan het doorbreken van genderstereotypen. Daarbij is het installeren van een inclusief curriculum aangewezen. Diversiteit en het doorbreken van (gender)stereotypen komen namelijk het best aan bod tijdens alle lessen en niet alleen tijdens bijvoorbeeld levensbeschouwelijke vakken.

Er is in Vlaanderen nog een belangrijke weg af te leggen met betrekking tot roldoorbrekend lesmateriaal: een recente studie van Çavaria toonde aan dat man en vrouw nog steeds op heel stereotiepe

“ Een goed genderbeleid op school gaat een stap verder dan respect voor holebi's.

manieren afgebeeld worden in lesmateriaal. In de toolbox www.procrustes.be vind je een kijkwijzer die leerkrachten kunnen gebruiken om hun lesmateriaal te screenen.

Durf in dialoog gaan over gender

Handboeken die de diversiteit in de samenleving weerspiegelen, doorbreken genderstereotypen op een eerder impliciete manier, maar expliciete aandacht voor het genderthema is eveneens van tel. Durf in dialoog te gaan met leerlingen over wat mannelijkheid en vrouwelijkheid precies inhoudt, over genderrollen, over seksualiteit of over de culturele bepaaldheid van genderstereotypen. Hoewel dit geen evidente opdracht is, is het hierbij aangewezen een neutrale houding aan te nemen, eerder dan leerlingen hun mening te willen bijsturen.

Vanuit het Procrustesproject bieden we in de toolbox enkele eyeopeners aan die je ook in de klas kan gebruiken. Ook bieden we een overzicht aan van bestaande educatieve materialen als 'Gender in de blender'.

Sta stil bij je eigen genderstereotiep gedrag

Waar we stellen dat leerlingen worden beïnvloed door allerlei genderstereotypen, geldt dit natuurlijk ook voor volwassenen,

inclusief leerkrachten en leerlingenbegeleiders. Daarom is het van belang dat ook zij aandacht schenken aan hun eigen genderstereotiep denken en handelen. Want wie doet nooit eens een uitspraak als 'doe niet flauw, je bent toch geen meisje' of 'ik heb enkele stoere jongens nodig om die tafels te verplaatsen'? Aan de hand van zulke uitspraken bestendig je alleen maar de stereotypen die leven onder de leerlingen.

Werken aan gendersensitief lesgeven en de omgang met een diverse leerlingenpopulatie, vereist vaak introspectie en reflectie over de eigen aanpak. Aangezien dit een uitdagend en moeilijk proces is, is het volgen van professionaliseringstrajecten over het thema 'gender op school' sterk aan te raden voor leerkrachten, directies en leerlingenbegeleiders. Een sterke aanbeveling vanuit het Procrustesproject is het observeren van je eigen interacties met leerlingen, bijvoorbeeld met behulp van een video-opname. In de toolbox vind je observatie-instrumenten die je hierbij alvast op weg helpen.

Elke school- en klaspraktijk is verschillend. De diversiteit van het leerlingenpubliek speelt daarbij een belangrijke rol. De grootste uitdaging voor leerkrachten, directies en leerlingbegeleiders is om

passende antwoorden op het genderthema te vinden naargelang de eigen situatie en context.

Toch is het noodzakelijk dat aandacht voor gender een element wordt van de dagelijkse werking in elke school en klas. Niet alleen omdat het de uitstraling van de school ten goede komt, maar vooral omdat het de onderwijskansen van een belangrijke groep leerlingen, los van hun geslacht of seksuele geaardheid, optimaliseert. Juist daarom is een brede kijk op gender van belang.

Referenties

- AERTS, S. (2013). Schoolloopbanen van holebileerlingen en homonegativiteit bij heteroleerlingen in het Vlaams secundair onderwijs. *Impuls voor Onderwijsbegeleiding*, 44, 55-60.
- ÇAVARIA. (2011). Screening leermiddelen, gender- en heteronorm. Geraadpleegd op http://cavaria.be/sites/default/files/open_boek_conclusiescreening.pdf
- EGAN, S.K., & PERRY, D.G. (2001). Gender identity: A multidimensional analysis with implications for psychosocial adjustment. *Developmental Psychology*, 37, 451-463.
- HEYDER, A., & KESSELS, U. (2013). Is school feminine? Implicit gender stereotyping of school as predictor of academic achievement. *Sex Roles*, 69, 605-617.
- OECD (2015). *The ABC of Gender Equality in Education: Aptitude, Behaviour, Confidence*. PISA, OECD Publishing. Geraadpleegd via <http://dx.doi.org/10.1787/9789264229945-en>
- VAN HOUTTE, M. (2004). Why boys achieve less at school than girls: the difference between boys' and girls' academic culture. *Educational Studies*, 30, 159-173.
- VAN MAELE, D., HUYGE, E., VANTIEGHEM, W., & VAN HOUTTE, M. (2014). Een moeizame start van de secundaire schoolloopbaan: De rol van genderidentiteit en schoolverbondenheid. In B. Spruyt & J. Siongers (Eds.), *Gender(en). Over de constructie en deconstructie van gender bij Vlaamse jongeren* (p. 157-176). Leuven: Acco.
- VANTIEGHEM, W., & VAN HOUTTE, M. (2015). Are girls more resilient to gender-conformity pressure? The association between gender-conformity pressure and academic self-efficacy. *Sex Roles*, 73, 1-15.
- VANTIEGHEM, W., VERMEERSCH, H., & VAN HOUTTE, M. (2014). Why "Gender" Disappeared from the Gender Gap: (Re-)introducing Gender Identity Theory to Educational Gender Gap Research. *Social Psychology of Education*, 17, 357-381.
- VANTIEGHEM, W., VERMEERSCH, H., & VAN HOUTTE, M. (2014). Transcending the gender dichotomy in educational gender gap research: The association between gender identity and academic self-efficacy. *Contemporary Educational Psychology*, 39, 369-378.

Meer lezen?

Het boek 'Gender op school, meer dan een jongens-meisjeskwestie' geeft een overzicht van de resultaten uit het Procrustesonderzoek, aangevuld met getuigenissen van leraren en tips voor het werkveld.

VAN MAELE, D., MICHALEK, N., ENGELS, N., LAEVERS, F., LOMBAERTS, K., & VAN HOUTTE, M. (2015). *Gender op school: meer dan een jongens-meisjeskwestie*. Leuven: LannooCampus.

